

Integriteit

H. Zwart (2007) “Integriteit”. In: M. Becker, B. van Stokkom, P. Van Tongeren, J.-P. Wils (red.) Lexicon voor de ethiek. Assen: Van Gorcum, 166-169.

Integriteit (ontleend aan het Latijn) betekent letterlijk heelheid (vergelijk ‘integreren’, ‘integratie’). De term is, zowel etymologisch als inhoudelijk, verwant aan intactheid (afgeleid van ‘tangere’, aanraken; Cf. Kemp 2000). In de ethiek heeft ‘integriteit’ uiteenlopende betekenissen. Wat ze gemeen hebben is dat ‘integriteit’ als *normatieve* tegenhanger van *feitelijke* kwetsbaarheid of corrumpeerbaarheid functioneert. Het betreffende subject of object is *de jure* integer, *de facto* echter kwetsbaar / manipuleerbaar. De term wordt vooral gebruikt wanneer, bij voorbeeld ten gevolge van technologische innovaties, een feitelijke barrière dreigt weg te vallen. De term wordt dan ingezet om deze feitelijke barrière door een normatieve barrière te vervangen. In dit artikel wil ik de uiteenlopende betekenissen op systematische wijze in kaart brengen. In de eerste plaats zal ik onderscheid maken tussen *subjectintegriteit* en *objectintegriteit*. Vervolgens zal ik de betekenis van deze termen voor een aantal deelgebieden van de (toegepaste) ethiek nader specificeren, waarbij de betekenis van ‘integriteit’ in de context van de medische ethiek de meeste aandacht zal krijgen.

In de *medische* ethiek heeft ‘integriteit’ primair betrekking op het (kwetsbare) menselijke lichaam als ‘object’ van medisch handelen. ‘Integriteit’ is in deze context synoniem met (morele of juridische) ‘onaantastbaarheid’ (Cf. artikel 11 van de Grondwet). ‘Subjectintegriteit’ daarentegen heeft in de medische ethiek primair betrekking op de vertrouwelijkheid van medische informatie waarover de arts beschikt. De term is dan synoniem met medische discretie. ‘Integriteit’ wil in dit geval zeggen dat artsen (of andere zorgverleners) op vertrouwelijke, discrete wijze dienen om te gaan met het ‘dossier’ van de patiënt.

Daarbij is het van belang onderscheid te maken tussen de christelijke en de liberale uitleg van ‘objectintegriteit’. In de liberale traditie is het subject de ‘eigenaar’ van het lichaam (Zwart & Hoffer 1998). Dit betekent dat het principe van ‘integriteit’ convergeert met het autonomiebeginsel. Toestemming van de betrokkene maakt diens lichaam ‘betastbaar’, ‘aantastbaar’, toegankelijk. In de christelijke traditie daarentegen heeft de betrokkene het lichaam slechts in beheer. Ook het subject zelf dient de (normatieve) heelheid / gaafheid van het

eigen lichaam te respecteren. De reikwijdte van het toestemmingsbeginsel is nu fundamenteel beperkt. Het gebod *noli me tangere* bevindt zich voorbij het autonomiebeginsel. Zelfmutilatie bijvoorbeeld, of verkoop van weefsels of organen (in de context van commercialisering van orgaan- en weefseldonatie), blijft hoed dan ook problematisch.

Met name vanwege ontwikkelingen op het gebied van de transplantatiegeneeskunde heeft het integriteitsbeginsel in de medische ethiek aan betekenis gewonnen. Sinds de ontdekking van bloedgroepen door Karl Landsteiner in 1900 is het menselijk lichaam in toenemende mate toegankelijk geworden. Weefsels en organen hebben zich als het ware verzelfstandigd tot ‘partiële objecten’. Dat wat door Denis Diderot in *Le rêve de d’Alembert* als een droombeeld, en door Mary Shelley in *Frankenstein* als een schrikbeeld werd beschreven, lijkt gaandeweg werkelijkheid te worden: Het lichaam als een onaantastbare, integere eenheid maakt plaats voor het lichaam als een aggregaat van vervangbare, uitwisselbare (en in potentie voor anderen nuttige) onderdelen.

In de *seksuele* ethiek heeft ‘objectintegriteit’ eveneens betrekking op het kwetsbare, schendbare lichaam. ‘Objectintegriteit’ reguleert de omgang met het lichaam van de ander. Onaantastbaarheid heeft daarbij het primaat. De betrokkene dient de normatieve onaantastbaarheid van het lichaam van de ander te respecteren. Aanraking (‘aantasting’) vergt expliciete legitimering. In de liberale ethiek volstaat instemming (‘consent’) van de betrokkene. Deze instemming heft het integriteitsbeginsel niet op, maar suspendeert het. De aanraking blijft precair, de instemming conditioneel. Het integriteitsbeginsel kan echter ook de omgang met het eigen lichaam reguleren. Het subject dient dan de ‘integriteit’, de gaafheid van het eigen lichaam te respecteren. Zelfbeschadiging of -bezoedeling is in dat geval problematisch. ‘Integriteit’ is nu nauw verwant met termen zoals eerbaarheid. Michel Foucault (1994) heeft een in dit opzicht belangrijke verschuiving beschreven die zich in de geschiedenis van de seksuele ethiek aftekent. Terwijl in de Grieks-Romeinse zelfpraktijken de nadruk op zelfbeheersing lag, verschoof in de christelijke zelfpraktijk de nadruk naar ‘integriteit’. De Griekse (‘mannelijke’) aandacht voor matigheid en zelfbeheersing maakte plaats voor de christelijke (‘vrouwelijke’) aandacht voor ‘integriteit’ in de zin van onbezoedeldheid. Niet zozeer gebrek aan zelfbeheersing als wel bezoedeling of schennis geldt in deze context als vergrijp jegens het integriteitsbeginsel. Zoals ook in de context van de medische ethiek het geval is (zie boven) verwijst in de liberale traditie het integriteitsbeginsel primair naar de onaantastbaarheid van het lichaam van de ander.

In de *politieke* ethiek verwijst ‘objectintegriteit’ naar politieke onschendbaarheid, bijvoorbeeld het grondgebied van een natie. Politieke actoren hebben niet het recht de ‘integriteit’ of politieke immuniteit (in de zin van: soevereiniteit) van een autonome politieke entiteit te schenden. ‘Subjectintegriteit’ daarentegen betreft primair de handelwijze van overheidsinstanties of individuele functionarissen en is in deze context synoniem met termen als onkreukbaarheid (onomkoopbaarheid, onpartijdigheid).

In de dier- en de milieu-ethiek verschijnt ‘integriteit’ primair als ‘objectintegriteit’. In de actuele *dierethiek* wordt de term onder meer ingezet om bepaalde modificaties (met name genetische modificaties) te problematiseren die weliswaar niet per definitie gepaard gaan met (ernstig) ongerief, maar wel een inbreuk behelzen op de integriteit (in de zin van eigenheid, eigenwaarde) van het betreffende dier (Rutgers 1993). Morele ‘integriteit’ problematiseert de feitelijke manipuleerbaarheid (de toegenomen plasticiteit) van het object. In de context van de biotechnologie verschijnt de term vooral in discussies over ingrepen die, in termen van ongerief, als ‘onschuldig’ worden beoordeeld, zoals het afzagen van horens of het aanbrengen van neusringen bij landbouwhuisdieren (Vorstenbosch 1993; Brom 1997). Daarnaast speelt ‘integriteit’ een rol als soortintegriteit of genetische integriteit, met name in de context van discussies over *gene transfer*, dat wil zeggen: uitwisseling van genen tussen soorten. Integriteit betekent dan dat de biologische soortbarrière als een morele barrière wordt geïnterpreteerd. In de *milieu-ethiek* verwijst ‘integriteit’ naar de (morele) onaantastbaarheid van (feitelijk) kwetsbare natuurgebieden of ecosystemen. Het integriteitsprincipe is in deze context synoniem met het beginsel van *non-interference* (Westra 1994).

In de *wetenschapsethiek* verschijnt ‘integriteit’ primair als ‘subjectintegriteit’. In deze context is de term synoniem met zorgvuldigheid en betrouwbaarheid. Zorgvuldigheid betreft de wijze waarop het wetenschappelijke onderzoek wordt verricht. Morele normativiteit convergeert in deze context met *methodologische* normativiteit. Betrouwbaarheid verwijst vooral naar de wijze waarop de betrokkene anderen informeert. ‘Integriteit’ wil dan zeggen dat de betrokkene een betrouwbare bron van informatie is, zowel in de communicatie met andere wetenschappers als in de context van een publiek debat. ‘Integriteit’ staat dan tegenover fraude of misleiding. In de context van de wetenschapsethiek verwijst het integriteitsbeginsel met name naar situaties waarin de betrokkene in de verleiding komt methodologische concessies te doen, bij voorbeeld ten gevolge van commercialisering van wetenschap of in het geval van extreme competitie tussen onderzoeksgroepen.

Literatuur

- F. Brom (1997) *Onherstelbaar verbeterd. Biotechnologie bij dieren als een moreel probleem*. Assen: Van Gorcum.
- S. Fleischacker (1992) *Integrity and moral relativism*. Leiden [etc.] : Brill.
- M. Foucault (1994) A propos de la généalogie de l'éthique. In: *Dits et Ecrits 4*. Paris: Gallimard, 383-411.
- G.L. Gülcher (1996) *Bestuurlijke ethiek en ambtelijke integriteit*. Alphen aan den Rijn : Samsom
- H.D. Tjeenk Willink.
- B.J.S. Hoetjes (2000) *De kreuwbare overheid: essays over integriteit in Nederland*.echt: Lemma.
- P. Kemp (2000) Four ethical principles in biolaw. In P. Kemp, J. Redtorff, N. Mattson Johansen (eds.) *Bioethics and biolaw II: Four ethical principles*. Copenhagen: Rhodos, 11-22.
- A. Montefiore, D. Vines (1999) *Integrity in the public and private domains*. London [etc.]: Routledge
- J. Petrick, J. Quinn (1997) *Management ethics: integrity at work*. Thousand Oaks, Calif., [etc.]: Sage
- B. Rutgers (1993) *Het wel en wee der dieren. Ethiek en diergeneeskundig handelen*. Utrecht: Universiteit Utrecht
- A. Storr (1974) *The integrity of the personality*. Harmondsworth : Penguin
- L.C. Swennen (1993) *Bestuurlijke integriteit: een bijdrage tot discussie*. 's-Gravenhage: VNG uitgeverij
- J. Vorstenbosch (1993) The concept of integrity; its significance for the ethical discussion on biotechnology and animals. *Livestock Production Science*, 36, 109-112.
- L. Westra (1994) *An environmental proposal for ethics: the principle of integrity*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- H. Zwart, C. Hoffer (1998) *Orgaandonatie en lichamelijke integriteit. Een analyse van christelijke, liberale en islamitische interpretaties*. CEKUN Boekreeks 2. Best: Damon.
- H. Zwart (2000) From circle to square: Integrity, vulnerability and digitalization. In: P. Kemp, J. Rendtorff, N. Mattsson Johansen (eds.) *Bioethics and biolaw Vol. II: Four ethical principles*. Copenhagen: Rhodos International Science and Art Publishers, pp. 141-156.